

Організація виробництва та агробізнесу

УДК 330.48:526.72

І. Ф. Грабчук

к.е.н.

В. В. Бугайчук

к.е.н.

Н. В. Мужицька

к.т.н.

Житомирський національний агроекологічний університет

СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Обґрунтовано, що під стратегічним розвитком підприємства передбачається процес, за допомогою якого економісти здійснюють довгострокове керівництво підприємством, визначають специфічні цілі його діяльності, розробляють стратегії для досягнення цих цілей, враховуючи всі релевантні зовнішні та внутрішні умови, в яких підприємство функціонує, а також забезпечуючи виконання розроблених відповідних планів. У результаті дослідження встановлено, що для аграрних підприємств, за оцінками їх фактичного стану, доцільною є захисна стратегія, яка типова для економічно непривабливих видів діяльності, в яких конкурентні переваги не створюють їх економічного зростання. Прогнозований стан аграрних підприємств показав, що для зростання ефективності функціонування вони повинні застосовувати агресивну стратегію, яка дозволяє активно реагувати на зміну ринкової ситуації, збільшувати свою частку на ринку, підвищувати конкурентоспроможність продукції.

Ключові слова: стратегічний розвиток, аграрні підприємства, стратегічний набір, диверсифікація, стратегія зростання.

Постановка проблеми

Визначальними рисами зовнішнього середовища, в якому функціонують аграрні підприємства, є високий ступінь невизначеності, підвищена динамічність, глобалізація, жорстка конкуренція. За таких умов виникає необхідність обґрунтування стратегічного розвитку аграрних підприємств та розробки пропозицій для його ефективної реалізації. Головними елементами стратегічного розвитку аграрних підприємств є: аналіз зовнішнього середовища та їх потенціалу, визначення місії й системи цілей, формування стратегічного плану, організація та контроль його виконання. Ефективне вирішення цих завдань передбачає розгляд теоретичних та практичних основ стратегічного розвитку й оволодіння специфічним методичним інструментарієм довгострокового прогнозування, планування і аналізу діяльності аграрних підприємств в умовах невизначеності та ризику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Широке коло питань, пов'язане з формуванням та реалізацією стратегічного розвитку аграрних підприємств, відображене у працях відомих вітчизняних і зарубіжних економістів: Л. П. Артеменко, Ю. В. Буй, Л. С. Войтків, Л. М. Ганущак-Єфіменко, Л. Є. Довгань, З. Б. Живко, А. Г. Загороднього, Ю. В. Каракая, О. Я. Савко, Є. Є. Іоніна, М. М. Овчинникової, В. М. Шульга, В. М. Чубая та ін. Незважаючи на велику кількість робіт із зазначеної проблематики, залишаються ще недостатньо опрацьованими та суперечливими питання, що стосуються формування стратегічного набору розвитку аграрних підприємств, який відбиває специфіку їх функціонування, а також рівень їх претендування на місце й роль у зовнішньому середовищі. Це і визначило вибір теми проведеного дослідження, його актуальність, теоретичне і практичне значення.

Мета, об'єкт та методика дослідження

Метою статті є обґрунтування аспектів стратегічного розвитку, якого можуть досягти аграрні підприємства за допомогою наявного потенціалу та певних умов щодо його трансформації для забезпечення конкурентоспроможного рівня у довгостроковій перспективі. Об'єктом дослідження є процес формування та реалізації стратегічного розвитку аграрних підприємств Житомирської області. У процесі дослідження використано методи, прийняті в дослідженнях економічного спрямування: абстрактно-логічний – для здійснення критичного аналізу результатів досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених стосовно уточнення поняття «стратегічний розвиток підприємства»; статистико-економічний – для опрацювання статистичних й емпіричних даних; графічний – для ілюстрації результатів дослідження явищ і процесів; SPACE-аналіз – для оцінки внутрішньої та зовнішньої стратегічної позиції аграрних підприємств.

Результати досліджень

Прискорення інтеграційних процесів України у світовий економічний простір вимагає в аграрних підприємствах застосування комплексу сучасних аспектів стратегічного розвитку, які спрямовані на посилення їх конкурентних позицій на ринку та зростання ефективності діяльності. Важливий внесок у теорію стратегічного розвитку підприємств зроблено А. Файолем. Він ствержував, що стратегічний розвиток підприємства – це реалізація концепції, в якій поєднуються цільовий та інтегральний підходи до діяльності підприємства, що дає змогу встановлювати цілі розвитку, порівнювати їх з наявними можливостями підприємства й привести їх у відповідність за рахунок розробки та реалізації стратегії [3, с. 56]. Під стратегічним розвитком підприємства розуміємо процес, за допомогою якого економісти здійснюють довгострокове керівництво підприємством, визначають специфічні цілі його діяльності, розробляють стратегії для досягнення цих цілей, враховуючи всі релевантні зовнішні та внутрішні умови, в яких підприємство функціонує, а також забезпечуючи виконання розроблених відповідних планів. Необхідність підтримки стратегічної орієнтації аграрних підприємств обумовлюється багатоплановим, формально-поведінковим

управлінським процесом, який допомагає формулювати та виконувати ефективні стратегії, що сприяють балансуванню відносин між підприємствами й зовнішнім середовищем, а також досягненню встановлених цілей. Проте неможливо створити тотожні системи стратегічного розвитку для сукупності аграрних підприємств. Для кожного підприємства система стратегічного розвитку має характерні риси, які залежать від взаємодії таких чинників: розмірів підприємства (залежно від галузевих особливостей); типу виробництва, рівня спеціалізації, концентрації та кооперації; характерних рис виробничого потенціалу; рівня розвитку; рівня кваліфікації персоналу.

Житомирщина є однією із провідних областей України за виробництвом сільськогосподарської продукції. За темпами нарощування аграрного виробництва область займає 5 місце в державі. У середньому за 2012–2015 рр. в області вироблено біля 6,9 % валової продукції сільського господарства країни (що на 17,1 % більше порівняно з 2005–2011 р.), та її обсяги за 2015 р. перевищують 8,1 млрд грн (у постійних цінах 2010 р.). Відповідно до Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2020 р., приріст виробництва валової продукції сільського господарства має зрости на 0,6 %.

Проте, результати зваженої оцінки економічного потенціалу аграрних підприємств (3,06 бала) свідчать про наявність певних проблем, пов'язаних із забезпеченням ефективного використання вкладеного капіталу (табл. 1).

Таблиця 1. SPACE-аналіз аграрних підприємств Житомирської області

Внутрішня стратегічна позиція	Бали		Зовнішня стратегічна позиція	Бали	
	фактично	прогноз.		фактично	прогноз.
Фінансова сила (FS)			Стабільність середовища (ES)		
<ul style="list-style-type: none"> • Платоспроможність підприємства • Виробничі витрати • Рентабельність капіталу • Обсяг заборгованості • Можливість одержання кредитів 	3 3 2 2 4	3 4 4 3 3	<ul style="list-style-type: none"> • Політична стабільність • Стабільність цін на ринку • Ступінь залежності галузі • Фінансова стабільність • Стабільність зв'язків з партнерами 	4 3 3 4 3	2 4 3 3 4
Середня оцінка	2,8	3,4	Середня оцінка	3,4	3,2
Конкурентна перевага (CE)			Привабливість галузі (IS)		
<ul style="list-style-type: none"> Імідж підприємства • Ціна реалізації • Якість продукції • Наявність кваліфікованих працівників • Задоволення потреб споживачів 	4 3 3 3 3	3 3 2 3 2	<ul style="list-style-type: none"> • Рівень конкуренції • Стадія життєвого циклу галузі • Виробничий досвід • Середня норма прибутку • Привабливість галузі порівняно з іншими 	3 3 3 2 2	3 4 4 3 3
Середня оцінка	3,2	2,6	Середня оцінка	2,6	3,4

Джерело: власні дослідження.

Дані таблиці вказують на відносно невисокі показники рівня конкурентоспроможності продукції (2,6 бала), значно більші показники привабливості та стабільності галузі (3,4 бала та 3,2 бала, відповідно).

На основі отриманих зважених оцінок ключових критеріїв побудуємо вектор стратегічного розвитку аграрних підприємств у системі координат SPACE-аналізу (рис 1). Даний метод дослідження показує, що для аграрних підприємств, за оцінками їх фактичного стану, є захисна стратегія, яка включає в себе реорганізацію сільськогосподарського виробництва. Захисна стратегія типова для економічно непривабливих видів діяльності, в яких конкурентні переваги не створюють економічного зростання, або відсутність конкуренції обумовлено відтоком капіталу в економічно більш вигідні галузі. Аграрні підприємства можуть продовжувати тактику на «переживання» несприятливого періоду або переорієнтуватися на інші види діяльності, зменшити виробничі потужності, реструктуризувати виробництво та фінансові ресурси, обмежити інвестиції. Дана стратегія має певні альтернативи: інтенсифікацію, диверсифікацію, інтеграцію, та техніко-технологічний розвиток.

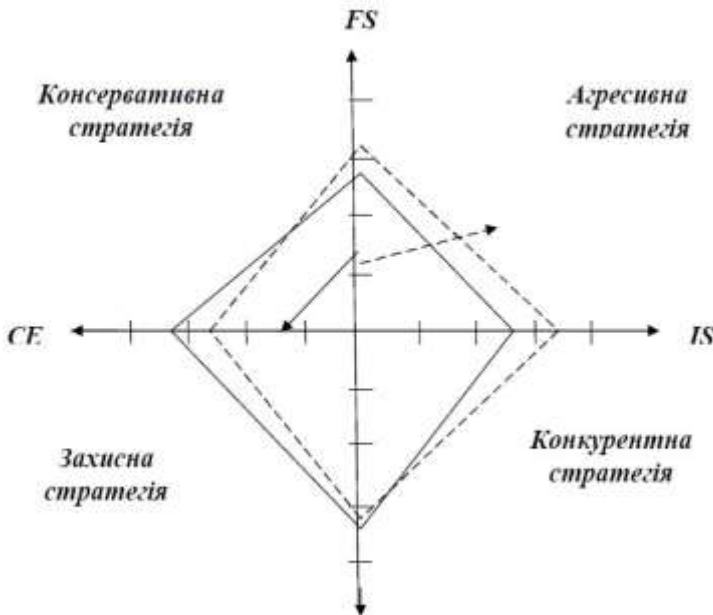

Рис. 1. Діаграма оцінки стратегічного розвитку аграрних підприємств
Джерело: власні дослідження.

Прогнозований стан аграрних підприємств показує, що для зростання ефективності функціонування вони повинні застосовувати агресивну стратегію, яка дозволяє активно реагувати на зміну ринкової ситуації, збільшувати свою частку на ринку, підвищувати конкурентоспроможність продукції.

У господарській практиці аграрні підприємства можуть використовувати стратегію диверсифікації, яка дає змогу підприємствам «триматися на плаву» при складній економічній кон'юнктурі за рахунок випуску широкого асортименту продукції і послуг, збитки від нерентабельної продукції (тимчасово, особливо за новими) перекриваються прибутком від інших видів продукції. Цей процес торкається, насамперед, переходу до нових технологій, ринків і галузей, до яких раніше окремі аграрні підприємства не мало ніякого відношення, крім того, сама продукція чи послуги підприємств повинні бути також абсолютно новими, і завжди передбачаються нові фінансові інвестиції.

Висновки

Встановлено, що стратегічний озвиток аграрних підприємств дозволяє здійснювати довгострокове керівництво аграрними підприємствами. У результаті дослідження визначено, що для аграрних підприємств, за оцінками їх фактичного стану, доцільною є захисна стратегія, яка типова для економічно непривабливих видів діяльності, а прогнозований стан аграрних підприємств показує, що вони повинні застосовувати агресивну стратегію, яка дозволяє активно реагувати на зміну ринкової ситуації, збільшувати свою частку на ринку, підвищувати конкурентоспроможність продукції.

Перспективами подальших досліджень у даному напрямку є обґрунтування стратегії диверсифікації, яка торкається, насамперед, переходу до нових технологій, ринків і галузей, до яких раніше аграрні підприємства не мали ніякого відношення, крім того, сама продукція чи послуги підприємств повинні бути також абсолютно новими.

Література

1. *Войтків Л. С.* Стратегічний аналіз : практикум / *Л. С. Войтків, Ю. В. Буй, О. Я. Савко.* – Івано-Франківськ : ІФНТУНГ, 2011. – 63 с. – (кафедра економіки підприємства). – Бібліогр.: с.62-63.
2. *Ганушак-Єфіменко Л. М.* Стратегія управління проектними ризиками господарського портфеля підприємства / *Л. М. Ганушак-Єфіменко* // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – №5. – С. 65–69.
3. *Довгань Л. Є.* Стратегічне управління : навч. посіб. / *Л. Є. Довгань, Ю. В. Каракай, Л. П. Артеменко.* – 2-ге вид. – К. : ЦУЛ, 2011. – 440 с.
4. *Іонін Є. Є.* Управління портфелем акцій інвестиційного фонду / *Є. Є. Іонін, М. М. Овчинникова* // Фінанси України. – 2010. – №11. – С. 71–79.

5. Живко З. Б. Фінансовий моніторинг підприємства: проблеми, безпека і специфіка діяльності / З. Б. Живко // Фінанси України. – 2010. – №11. – С. 93–100.

6. Загородній А. Г. Інновації як об'єкт стратегічного аналізу / А. Г. Загородній, В. М. Чубай // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №9. – С. 120–126.

7. Шульга В. М. Механізм стратегічного управління витратами підприємства в конкурентному середовищі: автореф. дис.... на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / В. М. Шульга. – Київ, 2008. – 21 с.